

Urážka na cti podle českého práva zemského

Dr. Rudolf Rauscher,
universitní profesor v Bratislavě

Pojem cti byl pro české právo zemské daleko důležitější než je v právu našem.¹⁾ Příčinou toho bylo přísně stavovské rozdělení společnosti a zvláště, protože byl vyhraněn pojem cti zejména u vyšších stavů, o jichž právu zde mluvíme. Čest jednotlivcova plyne v tomto právu z názorů společnosti, jak kdo je ceněn a vážen společností. A proto se v pramenech často mluví o cti aneb o *dobré pověsti*.

S tímto úsudkem společnosti je však spojeno i právní postavení jednotlivcovo. Neboť v našem právu zemském se spojovaly se cti i důsledky právní. Bylo velmi rozhodným pro právo, zda měl kdo plně čest či zda ji ztratil. Osoba čest ztrativší byla vlastně osobou bez práva²⁾ a to se jevilo v celém jejím právním postavení za života, ba i po smrti, neboť osoba beze cti nebyla ani pochována.³⁾

Není tudíž divu, že si své cti každý velice vážil a že bylo všeobecným úsudkem, že „poctivost a čest každému milejší jest než statek“.⁴⁾ Také závazek ctí a věrou byl velmi rozšířeným způsobem utvrzování smluv. Kdo byl takto zavázán, musel slib splniti. Čest a poctivost jako vzácné statky byly zde zastaveny a kdo neplnil, škodil své poctivosti a cti.⁵⁾

Na druhé straně měla i urážka na cti pro české právo zemské také daleko větší význam než nyní v právu našem. Neboť ten, kdo byl uražen, již samou skutečností touto byl na své cti poškozen a trpěl újmu také v právu. Byl-li kdo uražen, hynul na své cti,⁶⁾ jak praví prameny, a tím ovšem klesal v názorech své společnosti a klesal také v právním postavení.⁷⁾

¹⁾ O urážce na cti v trestním právu českém nemáme monografie. V městském právu zabývá se touto otázkou Winter, Kulturní obraz českých měst II. (1892), str. 815 n. Posledně se dotkl této otázky také Čáda, Práva osobnostní u nás, „Všehrd“ IX., 102 n.

²⁾ Srov. knihu Tovačovskou (ed. Brandl), čl. 224: A takový odsúzený buď stavu kteréhož koli, nemá s žádným člověkem dobrým obcovati, ani v svém stavu státi, než chce-li za pluhem choditi a zemi ploditi, neb do zákona se dáti a mnichem býti, to muož učiniti... Také ustanovení: Z. zř. 1549 T 24 a 1564 L 5.

³⁾ Reliquiae tabularum terrae (ed. Emler = Rtt.) I. 355, č. 421 (1539).

⁴⁾ Žerotín, Zápisy o soudu panském (1866) I. 38.

⁵⁾ Rtt., I. 288-9, č. 147.

⁶⁾ Archiv český (= Ač.) XIX., 54, č. 2096 (1503).

⁷⁾ Srov., co praví Z. zř. 1530, čl. 175 = 1549, U 27, „že ten a takový každý má za nešlechtného a zlého člověka od každého držán býti, poněvadž jest se na své poctivosti tu a v tom místě nevyvedl a neočistil, kdež dobrému náleží“.

Urážka na cti zmenšovala čest nejen uraženého, nýbrž vztahovala se i na rodinu jeho. Bylo tudíž v zájmu uraženého, aby smyl urážku se sebe i se své rodiny.⁸⁾

Uražený byl proto *povinen* hájiti své cti způsobem právem dovoleným. V době starší hájil své cti v souboji s pachatelem.⁹⁾ Souboje byly omezeny však později jen na určité případy urážek, jindy v Čechách jich nemělo býti použito.¹⁰⁾ Později byl souboj zakazován jako prostředek očištný z nářku cti v zemských zřízeních českých, i když se konal za souhlasu moci úřední.¹¹⁾ Jinak tomu bylo na Moravě. Zde byl připouštěn ve sporech o čest souboj jako jeden z prostředků, jimiž čest měla býti očištěna. I kniha Tovačovská uvádí, že strana při řízení o čest může „rukú odvésti“ tvrzení druhé strany.¹²⁾ A ovšem, i ze 16. století příklady soubojů při nářku cti známe.¹³⁾ V souvislosti s tím dlužno poznamenati, že i při tak zv. počátku, šlo-li o zabití člověka, hrála urážka na cti velkou roli.

Od 14. století však pravidelně hájil uražený své cti před soudem. I tu je rozdíl mezi právem v Čechách a na Moravě. V Čechách se připouštěl půhon, který projednával se před králem nebo před soudem zemským, po př. před soudem komorním.¹⁴⁾ Na Moravě nebylo půhonů, nýbrž byly tu jen roky před zemským hejtmanem nebo před nejvyšším maršálkem¹⁵⁾ a zde spory o čest měly býti vlastně řešeny smírně.

Nehájil-li kdo své cti, jsa uražen, před soudem, nebo hájil-li jí způsobem právním předpisům neodpovídajícím, pak rovněž trpěl újmy na cti. Tato skutečnost mohla býti konstatována i před soudem, čímž ovšem uražený byl cti zbaven a vyloučen ze svého stavu. Tak na př. na Moravě bylo zjištěno, že uražený vyvedl se ze stavu rytířského „jsa nařčen šelmou a zrádcí, jakož to svědky ukazováno bylo, nestál po poctivosti své, a právem zemským se z toho nevyvedl.“¹⁶⁾ Člověk, který byl uražen a nepoháněl

⁸⁾ Rtt. I. 168, č. 90 (1493): než on J.... N.... stoje po své cti, nechťje toho na sobě a na svých dětech nechati, ukázal jest slušná svědomí.

⁹⁾ Jireček, Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury, I. (1860), 93, uvádí příklad z kroniky Dalimilovy: „Ktož cti a užitka žádá, tomu se bítí, toť má rada.“

¹⁰⁾ Srov. čl. 80 Maj. Car. C. j. b. II., 2, 164—165.

¹¹⁾ Z. zř. 1530 čl. 175 = 1549 U 27 = 1564 K 47.

¹²⁾ Čl. 118, 224.

¹³⁾ Jireček, Rozpravy, 94 (1549).

¹⁴⁾ Z. zř. VI. čl. 35, 1530 čl. 101, 1549 A 7, 1549 E 30.

¹⁵⁾ Srov. Kameníček, Sněmy a sjezdy moravské. II., 97-98. Psaly se na Moravě *knihy rokové*, Žerotín, Zápis, I., 182. O různých sporech při řízení o urážku na cti viz: Ač. X., 346, XI. 305 (1518), 312 (1518), 348, čl. 5.

¹⁶⁾ Žerotín, Zápis, I. 189.

z urážky, nebyl ovšem připouštěn ani ke svědectví a svědkům mohlo to býti vytýkáno.¹⁷⁾

Z toho důvodu také pochopíme, proč se musel i šlechtic, pán neb rytíř, očistiti, obvinil-li ho zločinec z nějakého hanlivého činu.¹⁸⁾

Zvláštní povaha urážky na cti je patrna i v rozhodnutí sporu o urážce na cti, jak ještě uvidíme. Předem však třeba poznamenati: Vstoupily-li strany do sporu, pak buď pro jednu nebo pro druhou hrozila škoda na cti při ukončení sporu. Proto právě kniha Tovačovská praví: „cti žádný odsuzen býti nemuož, leč se sám odsudí, znaje se, neb listy na se udělav“. ¹⁹⁾

Co jest považovati za urážku na cti, nebylo s počátku až na několik případů²⁰⁾ přesně stanoveno a náleželo tudíž soudu, aby určil, že se jedná o urážku na cti.²¹⁾ Rozhodným bylo také, jak urážku na cti pojímal sám uražený a co za urážku pokládal.

V Čechách teprve zemská zřízení vytkla přesně pojem urážky na cti. Odlišila pak od sebe přesně náрек cti a t. zv. hanlivá slova. Nářkem cti nazvala urážku na cti, způsobenou slovy a způsoby v zemských zřízeních českých zvláště vytknutými. Zemská zřízení totiž praví: „A toto jest náрек cti. Ktož by komu zrádce dával aneb ho tím nárekl, že cti nemá, aneb že by něco zlého proti své cti učinil, a také že by něco úkladně neb podvodně zlého učinil, aneb že by nevyvedený psanec byl; aneb ktož by komu zjevně z kurvy syny, falešníky aneb pankarty dával; anebo ženskému pohlaví kurvy; a též ktož by komu dával zjevné zloděje . . .“²²⁾ Vytknutí toto je taxativní, jak patrně z dalších zemských zřízení.²³⁾

Pojem hanlivých slov možno vytknouti negativně tak, že vše, co se dotýkalo cti a nebylo vytknuto v zemských zřízeních jako náрек cti, jsou slova hanlivá.²⁴⁾ Slova hanlivá nazývala se také slova důtklivá²⁵⁾ nebo hanlivě důtklivá.²⁶⁾

Na Moravě tohoto rozlišení nebylo, nýbrž byl zde jen jednotný pojem

¹⁷⁾ Rtt. I. 364, č. 462 místa tomu svědomí týž B. nedává pro nářky, kteréž na sobě má a s sebe jich nesvozuje . . .

¹⁸⁾ Z. zř. VI. čl. 544.

¹⁹⁾ Čl. 118.

²⁰⁾ Na př. čl. 134 knihy Rožmberské; nález z r. 1410, C. j. b. II, 2, 60 a jiné níže uvedené.

²¹⁾ Činí tak také soudy městské, srov. Winter, Kult. obraz českých měst, II., 816.

²²⁾ Z. zř. 1530, čl. 34. Podobně i v městech, Winter, l. c. II. 815.

²³⁾ Z. zř. 1549 E 27. Srov. i O. z. zř. čl. V, II.

²⁴⁾ Plyne tak z čl. 34 Z. zř. 1530, z čl. E 27 Z. zř. 1549 a z Ob. Zř. Z. V, III.

²⁵⁾ Rtt. I., 263, č. 46 (1541).

²⁶⁾ Rtt. I., 254, č. 21.

nářku nebo nároku cti, který ovšem nebyl v pramenech moravských přesně vytčen jako v Čechách před úpravou této otázky v zemských zřízeních. Až teprve Obnoveným zřízením moravským, čl. CVII, §§643—657, bylo recipováno právo platné v Čechách.

Náрек cti mohl býti spáchán především řečí. Nečiní se pak rozdílu, zda řeč byla promluvena buď před jednou osobou třetí²⁷⁾ nebo před více osobami,²⁸⁾ ale také stačilo, byla-li řeč promluvena pouze mezi pachatelem a uraženým.²⁹⁾ V tomto případě také musel uražený, chtěl-li pohnati pachatele, použítí písemného jeho vyjádření, že urážlivá slova promluvil.

Náрек cti mohl býti spáchán i písemně. Jde tu o psaní adresované osobě třetí i psaní adresované uraženému.³⁰⁾ S tímto způsobem nářku cti souvisí i náрек spáchaný vylepováním cedulí na místech veřejně přístupných.³¹⁾

Náрек cti mohl býti spáchán však i jednáním. Mluví se v pramenech o tom, že náрек cti byl způsoben „skrže řeč nebo skutek“.³²⁾ Někdy hanlivé jednání se přímo vytýká.³³⁾

Protože bylo možno urážku spáchat tak různým způsobem, bylo upraveno i procesní řízení a zvláště předepsáno, jak již bylo uvedeno, že pohánějící má si vyžádati předem od osoby, kterou chce pohnati, sdělení, zda urážku spáchala či ne.³⁴⁾ I pro svědky svědčící v procesu o urážku jsou zvláštní předpisy.³⁵⁾

Slova hanlivá mohla býti spáchána rovněž buď ústně nebo písemně.³⁶⁾ Za hanlivá slova mohly býti považovány výrazy velmi různé čest uráže-

²⁷⁾ Z. zř. 1549 E 28.

²⁸⁾ Praví se obvykle „před dobrými lidmi“, Rtt., I., 293, č. 163, 309, č. 232. R. U. (= rukopis univerzitní, sign. XVII, C 30), f. 123 v, 124 (1549).

²⁹⁾ Z. zř. 1549 E 28: „... aneb že by jeden druhému samotný samotnému to mluvil“. R. U., f. 179 v, srov. též. Rtt., I., 293, č. 164. V městském právu činil se rozdíl mezi urážkou veřejně proslovenou a soukromně pronesenou, Winter, I. c. II., 818.

³⁰⁾ Ač. VII., 527, č. 312 (1480), XIII., 15, č. 1232, XX., 457, č. 446 (1542), XXXII., 371, č. 4148 (1522); Z. zř. 1549 E 28, Žerotín, Zápisy, I., 206; Ač. XXXIII., č. 5801.

³¹⁾ Ač. XX., 457, č. 446 (1542).

³²⁾ Ač. XIII., 15, č. 1232.

³³⁾ Ač. XXXIII., 430, č. 6556 (1525) „... rozkázali sú ji Dorotku v městě svém některým městským, manželkám svým na jejím životě přehledávati, jako podezřelú a zle zachovalú, a tudy na její poctivost sú sáhli vysoce beze vší příčiny.“ V této souvislosti jest také uvéstí hanění stran pod jednou a pod obojí malováním, jehož zákaz dostal se i do Z. zř. VI. č. 441, 1549 B 17.

³⁴⁾ Z. zř. 1549 E 28, 1564 K 20. Podrobné předpisy má i Ob. Zř. Z., V., VI.—VIII.

³⁵⁾ Z. zř. VI. čl. 276.

³⁶⁾ Ač. XXXII., 44, č. 3204.

jící.³⁷⁾ Nejčastěji se opakuje nadávka lhář, lotr, zrádce, ale jsou i nadávky, že je není možno veřejně před soudem opakovati.³⁸⁾

Při pŕuhonech o hanlivá slova v každém pŕuhonu bylo vytýkáno každé hanlivé slovo zvláště, takže mezi týmiž osobami mohlo o hanlivá slova býti současně několik pŕuhonů.³⁹⁾

Obrátíme se nyní ještě k některým případům nářku cti zvláště. Velmi důležitým případem nářku cti bylo snížení stavu nebo starožitnosti rodu slovy neb písmem. Sem náleží urážka slovy „kurvy syn“. O ní se zmiňuje již kniha Rožmberská⁴⁰⁾ a přešla potom, jak uvedeno, i do zřízení zemských jako jeden z případů nářku cti. Jiný případ snížení stavu je náрек chlapstvem. O něm rozhodl nález z r. 1410⁴¹⁾ a jeho obsah přešel do zřízení zemských jako ustanovení zvláštní.⁴²⁾ Je to příklad urážky, kde uražený se má očisťovati a kde připuštěn je také zvláštní způsob trestu, jak bude ještě ukázáno.

Nářkem cti však bylo také, nazval-li kdo příslušníka určitého stavu jiným titulem, než jaký mu po právu náležel. Za náрек cti považoval na př. příslušník stavu rytířského, tituloval-li ho někdo titulem „slovutný“.⁴³⁾ Stavovství způsobovalo dokonce, že za náрек cti bylo považováno i prohlášení, že příslušník téhož stavu „všudy tak dobrý jest“ jako druhý příslušník téhož stavu. Nařčený se pokládal za dotčeného těmito slovy ve starožitnosti svého rodu a žádal soud za rozhodnutí. A soud skutečně o pŕuhonu jedná a rozhoduje.⁴⁴⁾ Tím spíše ovšem za náрек cti se pokládalo, tvrdil-li kdo, že je kdo lepší než druhý.⁴⁵⁾ Příkladem možno uvést na př. pŕuhon, kde se uvádí, že pohnaný pravil, „že jest měl lepšího otce, a sám že jest lepší ode všech čtyř štítuov nežli on . . .“⁴⁶⁾

³⁷⁾ Příkladem Ač. XXXII., 44, č. 3204: „... z slov hanlivých a to takových, kdež jest o něm a k němu psal, že on Kryštof se odvážil všemohúcieho pána Buoha i duše své, a přikázal se čertu a čertu slouží, a že jest jeho pacholek, a že více sobě on Kryštof váží ty lichevní peníze a zle dobyté, nežli duši svú . . .“

³⁸⁾ Žerotín, Zápisy, I., 55.

³⁹⁾ Ač. XXXII., 43—45; Žerotín, Zápisy, I., 22.

⁴⁰⁾ Čl. 134.

⁴¹⁾ C. j. b., II., 2., 60. Sr. Všehrd, II., 10., 7.

⁴²⁾ Z. zř. VI. čl. 45, 1549 E 31; 1564 K 23.

⁴³⁾ Žerotín, Zápisy, II., 45.

⁴⁴⁾ R. U., f. 15 v, 16.

⁴⁵⁾ Ač. XIX., 371 (1518), č. 2646, Rtt., I., 357, č. 431, R. U., f. 239: „Nežli by takovým novým zemanem byl, že by se raději stíti dal.“ . . . „že je třikrát lepší“ . . .

⁴⁶⁾ Rtt., I., 205, č. 200, jiný příklad Rtt., I., 263, č. 46 . . . „že oni Buskovkové nejsou někdy Jana Pleského strejcové, než že jsou taterský bič“ . . . O výše uvedených případech analogicky srov. *Semkowicz, Nagana i oczyszczenie szlachetstwa w Polsce w XIV. i XV. w. pro právo polské.*

Velkou skupinu nářku cti tvoří bezdůvodné obviňování z trestního činu nebo z jiného nepočetného jednání. Příkladem možno uvést obvinění z vraždy,⁴⁷⁾ ze žhářství,⁴⁸⁾ z krádeže,⁴⁹⁾ z falše.⁵⁰⁾ Toto je nejdůležitější při svědčích.⁵¹⁾ I bezdůvodné nařknutí, že někdo je na cti odsouzen, je nářkem cti.⁵²⁾ Nemusí se ani vytýkati trestný čin, nýbrž dostačí, uvede-li se na př. nedodržení smlouvy,⁵³⁾ nebo, že někomu bylo na čest věreno a že těmto slibům svým neučinil zadost.⁵⁴⁾

Ale i všeobecně pronesená mínění, že kdosi „práva nectí“⁵⁵⁾ aneb prostě výtky, že někdo učinil něco, čeho učiniti neměl,⁵⁶⁾ jsou nářkem cti. A zvláště tato slova, pronesená při jednání s osobami veřejnými a úředními, jsou pokládána za nárek cti.⁵⁷⁾

Byl velký rozdíl v urážce na cti také podle postavení osoby ve veřejném životě. Byla-li urážka spáchána na osobě zaujímající ve veřejném životě významné postavení, zvláště úřad, byla přísněji trestána. Proč, o tom podává nám velmi pěkné vysvětlení Žerotín. Kdosi se odvolával na nález, který byl vynesena ve sporu o urážku, spáchanou na Žerotínovi. Žerotín však praví: „Šel on v té věci příkladem mým; ale rozdíl jest; neb já jsem hejtmanem a nárek, kterým já nařčen jsem od Lva, ouřadu se dotýká.“⁵⁸⁾ A podobně bylo tomu i při nářku a hanění soudců zemských a úředníků menších.⁵⁹⁾

Ovšem, že i urážka krále byla stejně přísně trestána. V pramenech našich nalézáme o tom příklad, kdy kdosi haněl krále Jiřího a jeho manželku po jejich smrti.⁶⁰⁾

Nárek cti mohl býti spáchán podle našeho práva i na mrtvém. Za zemřelého pohánějí jeho příbuzní pachatele, aby bylo před soudem zjištěno, že nárek cti byl protiprávním a že má býti před soudem konstatována bez-

⁴⁷⁾ Kniha Rožmberská, čl. 127. Bezdůvodné osočování vůbec nazývalo se obuzstvo. *Jireček*, Slovanské právo v Čechách a na Moravě II. (1864), str. 255.

⁴⁸⁾ Ač. VII., 531 (1480).

⁴⁹⁾ R. U., f. 192 v., „že jest zloděj a rejstra že jest ukradl“; srv. též Rtt., I., 210, č. 218.

⁵⁰⁾ R. U., f. 108 v.

⁵¹⁾ Z. zř. 1549 S 9. Jiné případy jsou, kdy kdo druhému vytýká obecnou povinnost stíhání a honění zločinců, Ač. V., 443, 455 (1492), Z. zř. 1549 T 37, nebo při pomáhání zločincům, Z. zř. 1530 čl. 175 = 1549. U 27.

⁵²⁾ Ač. X., 509 (1498).

⁵³⁾ Ač. XIII., 21, č. 1245 (1503).

⁵⁴⁾ Rtt., I., 210, č. 218.

⁵⁵⁾ Ač. XIII., 109, č. 1386 (1506).

⁵⁶⁾ Rtt., I., 237, č. 54 (1499).

⁵⁷⁾ Ač. X., 459, č. 818 (1493).

⁵⁸⁾ Žerotín, Zápisy, II., 169.

⁵⁹⁾ Ač. XIX., 506, Z. zř. VI. čl. 435, 1549 H 35.

⁶⁰⁾ Ač. VII., 533 (148).

úhonnost mrtvého. Rodině pohaněného na tom velmi záleželo, aby i čest mrtvého byla zachována, neboť urážka cti lpěla i na rodině samé. A proto vidíme, že pohání z nářku cti za zemřelého manžela vdova s dětmi,⁶¹⁾ anebo syn za zemřelého otce,⁶²⁾ nebo manžel za zemřelou manželku.⁶³⁾

K urážce na cti náležel zpravidla zlý úmysl. Proto se hledá při projednávání urážky před soudem a často se zjistí, že tu tohoto úmyslu nebylo.⁶⁴⁾ Zvláště jde v těchto případech často o slova, která byla pronesena ze žertu nebo jak se říkalo „z kumštu“.⁶⁵⁾

Z toho plyne také, že se nedopouštěl urážky na cti ten, kdo pouze „obecné slyšené řeči“ o druhém mluvil a nevymýšlel jich sám. Mohl tudíž rovněž svést se sebe pŕuhon pohnaný tím, že označil osoby, které mu urážku oznámily.⁶⁶⁾

Přece však v určitých případech, i když tu není zlého úmyslu, může býti urážka na cti stíhána. Je to případ, kdy kdo druhému oznámí, že někdo ho haní: „takto tebe hanějí, vyveď se z toho“.⁶⁷⁾ V tomto případě, ať oznámení dalo se písemně nebo ústně, ať dalo se z hněvu nebo bez hněvu, může býti osoba, jež urážku oznámila, pohnána pro oznámenou urážku. Svedli vinu na osobu další, je prázdná pŕuhonu, ale je-li osoba, na niž vinu svádí, mrtva, pak má sama za nářek cti trpěti.

A rovněž tak v určitých případech, i když není zlého úmyslu na straně pohnaného, soud nalézá, aby čest pohánějícího byla chráněna. Záleží totiž na př. na pohánějícím, zda přijme prohlášení pohnaného, že pronesená slova byla prohlášena žertem. Nepřijme-li jich jako žert, pak pohnaný musí učiniti opatření, které soud nařídí.⁶⁸⁾

V určitých případech jsou urážky na cti beztrestné. Je tomu tak, kdy připuštěno je lání, které upraveno je později určitými předpisy.⁶⁹⁾ Je nám zcela jasno, proč mohlo býti lání používáno jako exekučního prostředku.

⁶¹⁾ Rtt., I., 327, č. 307.

⁶²⁾ Ač. VII. 533 (1480), *Winter*, Kulturní obraz, II., 821.

⁶³⁾ Ač. XIII., 84 (1504), č. 1345.

⁶⁴⁾ Na př. Ač. X., 510 (1498), č. 923, „... že Puškař z úmysla na žádného křivdy nemluví...“

⁶⁵⁾ Ač. IX., 544, č. 762 (1491), XIII. 399, č. 1774 (1510) „... že jest on toho žádným tím úmyslem nemluvil, by jemu tudy jakú lehkost činiti chtěl, než že jest mluvil žertem.“ Srov. *Winter*, Kulturní obraz, II., 817.

⁶⁶⁾ Ač. XIII., 91, č. 1357 „... tu jest řeč s sebe svedl nahoře menovanými osobami“... „i poněvadž sami z sebe naň na Libáka tyto osoby nepravily jsú a nepraví, než toliko z obecné slyšené řeči mluvily sú, to on Libák od nich přijíti má a na tom přestati má“.

⁶⁷⁾ Z. zř. VI. čl. 95, podobný Z. zř. 1530 čl. 92 = 1549 E 29.

⁶⁸⁾ Ač. XIII., 399, č. 1774 (1510).

⁶⁹⁾ Čáda, Ležení, 1922, str. 56. Srov. k tomu, co praví Ob. Zř. Z. V., XIV., XV.

Neboť pro toho, komu bylo láno, nastávaly účinky člověka pohaněného na cti a pohaněný musil usilovati o to, aby se pohany zbavil.

Zvláštní způsob posuzování urážky na cti nastával v případě t. zv. „odhanění“, které bylo haněním vzájemným. Zhaněly-li se dvě osoby navzájem, pak nenastávalo pravidelné trestání jako při jiných urážkách na cti, nýbrž jen opatření na cti obou osob. Objeví-li se, že dvě osoby se navzájem pohaněly a jedna druhou pohání, je tu nevýhodný stav pro pohánějícího. To bylo vysloveno i nálezem: „Zhaněn kdož jest a on sám zase haní a k tomu odhání se a požene: nebývá mu to napraveno.“⁷⁰⁾ Právo vidělo tu vzájemné vyrovnání a pravidlo se prostě, že strany „jsú sobě obojí tiem haněním krátko učinili“.⁷¹⁾

Na straně odhanějícího je spatřována totiž obrana vlastní cti hanlivými slovy.⁷²⁾ To souvisí s jiným případem, kdy urážka na cti je přímo dovolena a připouští se jako výkon trestu, jak bude ukázáno, až budeme mluvit o trestání urážky na cti.

O vzájemném hanění, o kterém nebylo dříve podrobněji stanoveno, ustanovilo Vladislavské zřízení zemské takto: „Ktožby koho zhaněl, a ten jej zase zhaněl, i požene-li ho z nářku cti ten, ktož jest prvé zhaněn, nebude-li naň ta lehkost uvedena, tehdy páni jeho čest opatříe. Než tento jemu povinnen nebude pokutou napravovati, poněvadž jest zase sám haněl a své neviny haněním bránil, a z té pře také viniti se nemají ze škod. A jestližeby se pak oba nevinně haněním dotýkala, tehdy páni je mají oba na jich cti opatřiti, než pokutou ani škodami sobě povinni nebudou.“⁷³⁾ Tento nále z r. 1490 v dobách pozdějších nestačil. Musel býti doplněn, protože patrně případy vzájemných urážek na cti se množily a beztrestně velmi zaměstnávaly soud. A proto již v Zemském zřízení z r. 1530 u čl. 93 je doplněk, který ponechán byl i v dalších zřízeních zemských.⁷⁴⁾ V doplňku tomto se odlišuje případ, kdy zhaněný a zneuctěný pouze odpírá urážkám, aniž by haněl sám odpůrce, zvláště shledá-li se před soudem, že tím, čím je nařčen, vinen není. Ještě větší klade se důraz na případ, kdy se oba, pohnaný i pohánějící, nevinně haněním dotýkají. V tomto případě soud má je oba na cti opatřiti, ale soud má uvážiti, zda nemá je i trestati pro zbytečnost pro

⁷⁰⁾ Ač. XIX., 506.

⁷¹⁾ Ač. VIII., 456 (1487). Rtt., I., 169, č. 90 (1493). Konečně bylo také prohlášeno: „Nařčení ktož sám mstí skutkem, opravu práva ztracuje, a řečí ktož zase hanějícího, sebe haní.“ Rtt., I., 159, č. 53.

⁷²⁾ Ač. X., 510 (1498), č. 923: . . . „že sem hájil cti své“ . . .

⁷³⁾ Z. zř. VI. čl. 103, srov. Ač. IX., 463, č. 579 (1488).

⁷⁴⁾ Z. zř., 1549 E 32, 1564 K 24.

jednávání sporu před soudem. Tím mělo býti zabráněno, aby časté případy vzájemného hanění se nevyskytovaly.⁷⁵⁾

V případech odhanění nalézáme analogii s t. zv. počátkem při usmrcení člověka. Právě tak jako zde, hledělo se k tomu, kdo dal příčinu i při urážce na cti.

Zvláštní ustanovení jsou v procesu o urážku na cti, pokud šlo o provádění důkazů se strany pohnaného i pohánějícího. O tom se ustanovují již v knize Rožmberské zvláštní pravidla. Výhodné postavení má podle Rožmberské knihy pohnaný, který může přísahou dokazovati, že urážku na cti nepronesl, kdežto pohánějící nemůže přísahy jako důkazu používati ve sporu.⁷⁶⁾ Příčinou toho jest nejen, že přísahou pohánějícího nemohl býti pohnaný cti zbaven, nýbrž právě, že uražený byl zároveň pohaněným a na cti umenšeným a nepřipouštěl se k přísaze.⁷⁷⁾ Později byly zde právě ustanoveny různé prostředky, jak upravit provádění důkazu. O tom jsme se již zmínili. Tato otázka však souvisí s jinou: kdo prováděl důkaz v procesu o urážku na cti.

Ve sporu o urážku na cti pohánějící měl dokázati, že urážka se stala, ale také že tu *není té nečestné skutečnosti, kterou mu pohnaný v urážce vytýkal*. Na provádění důkazu uraženého kladen byl v našem právu velký důraz. O tom zmiňuje se již kniha Rožmberská v čl. 134. a také nález zemského soudu z r. 1410.⁷⁸⁾ Zvláště tu jde o urážku, již uvedenou, nazve-li kdo koho „chlapem“. V tomto případě se musí pohnaný vyváděti z tohoto nářku a dokazovati svůj původ a předpis tento zůstává i později v platnosti.⁷⁹⁾ I skutečnost, že pohánějící je lepší svým rodem, musí se dokazovati.⁸⁰⁾ Při obvinění z trestního činu, pohánějící dokazuje, že tu není skutkové podstaty tohoto trestního činu.⁸¹⁾ Důkazy se nabízí ihned v půhonu.⁸²⁾ Proto ovšem pohánějící tvrdí, že pohnaný ho bez příčiny a bez provinění na cti nařekl.⁸³⁾

⁷⁵⁾ Příklad takovéto vzájemné urážky je na př. R. U., f. 240 v: Adam Hlaváč pohnal Davida Střelu z hanlivých slov vzkazuje mu, že jej kat provazem zabí. Poněvadž se z svědků našlo, že Hlaváč prvé vinšoval, aby jej Střelu hrom zabil, z kteréžto příčiny sobě dané Střela to promluvil, protož mu tím z čehož jej viní povinnen není. Srov. k tomu, co praví Winter, Kulturní obraz, II., 821.

⁷⁶⁾ Kniha Rožmberská, čl. 129, „nebo nelze i jednomu ničiež cti zbaviti přísahami“.

⁷⁷⁾ Srov. Hübner, Grundzüge des deutschen Privatrechts³, 94.

⁷⁸⁾ C. j. b., II., 2., 60.

⁷⁹⁾ Z. zř. VI. čl. 45; 1549, E 31.

⁸⁰⁾ Rtt., I., 205, č. 200.

⁸¹⁾ Rtt., I., 210, č. 218 (1495).

⁸²⁾ Rtt., I., 295, č. 170.

⁸³⁾ Rtt., I., 327, č. 304.

Pro pohánějíciho mělo provedení důkazu velký význam. Neboť neprovedl-li důkazu, pak trpěl hanbu a uškození na cti,⁸⁴⁾ jak o tom byla již řeč.

Pohnaný naproti tomu mohl provést důkaz pravdy. A možnost provedení tohoto důkazu nebyla omezena. Dokazoval pohnaný, že slova, která pronesl, pronést mohl, protože osoba, která se cítila uražena, byla beze cti, aneb tvrzení pohnaného bylo pravdivým. O tom, že připuštěn je důkaz pravdy, zmiňuje se již kniha Rožmberská, čl. 134. Ve všech ustanoveních dalších i v praktických případech vidíme, že jest dokazováno pohnaným, že pohánějícímu „ta slova slušně o něm mluvit a tak jej haněti mohl“.⁸⁵⁾ Jest na př. připuštěn důkaz pravdy i při nářknutí z trestného činu.⁸⁶⁾ Důkaz pravdy týká se i hanlivých slov a pohnaný dokazuje takové okolnosti, které mu dovolují užítí těchto slov hanlivých. Důkaz ten je ovšem obtížný, jak ukazují nálezy soudní.⁸⁷⁾ Byly i zvláštní předpisy o provádění důkazu v určitých případech.⁸⁸⁾

Pohánějící sám vybízí pohnaného, aby důkaz pravdy provedl.⁸⁹⁾

Důkaz pravdy se mohl podařiti. V tomto případě bylo zřejmo, že osoba, která pohnala, nebyla vlastně v právu poháněti a soud rozhodoval, jak má býti vůči ní zakročeno.⁹⁰⁾ Na druhé straně bylo zřejmo, že pohnaný mohl se dotýkati cti pohánějícího, používaje na př. nářku cti jako exekučního prostředku.⁹¹⁾ Velmi často, jak to bylo obyčejem na Moravě, pře v tomto případě byla vymazána ze zápisů úředních.⁹²⁾

Jindy důkaz pravdy se pohnanému nepodařil.⁹³⁾ V tomto případě ovšem uplatňovaly se pak důkazy vedené pohánějícím a nastupovalo po případě odsouzení pohnaného. Prováděti důkazy v některých případech bylo pohnanému velmi obtížné. Na to upozorňuje kniha Tovačovská.

Zvláštní případ nastával, nedostavil-li se pohnaný před soud. Nestačilo tu, aby původům bylo dáno prostě za právo stanné. V usnesení soudu muselo býti konstatováno, že náрек pohnaného nemá jim býti na úhonu jejich

⁸⁴⁾ Z. zř. VI. čl. 440 (1485).

⁸⁵⁾ Z. zř. VI. čl. 440, 1549, E 27, Ač. VIII., 455 (1487), R. U., f. 239 v.

⁸⁶⁾ R. U., f. 192 v.

⁸⁷⁾ Ač. XXXII., 44, č. 3204.

⁸⁸⁾ Žerotín, Zápisy, I., 149.

⁸⁹⁾ Rtt., I., 287, č. 144 (1533), 316, č. 261.

⁹⁰⁾ R. U., f. 86 v., 87 (1548).

⁹¹⁾ R. U., f. 123 v., 124 (1549).

⁹²⁾ Žerotín, Zápisy, I., 207: „... obyčejně taková hanební rokové vytrhávání, aneb vymazování bývají, . . .“

⁹³⁾ Příklad R. U., f. 192b. Nepostavil-li hodnověrné svědky. Ač. XIII., 11, č. 1225.

cti.⁹⁴⁾ I sám král vydával o tom toto prohlášení, byl-li pohnaný pozván před krále.⁹⁵⁾ Nastupovalo tudíž opatření původu na jeho cti.⁹⁶⁾ Jinou otázkou bylo, že nedostavivší se pohnaný trpěl újmu na cti⁹⁷⁾ a po př. že nastávalo další řízení soudní.⁹⁸⁾

Stejně bylo tomu tak, nemohl-li někdo pachatele pũhonem vůbec zastihnouti a najíti bez svého zavinění. I v tomto případě byl pohánějící na svou žádost opatřován na cti.⁹⁹⁾ Zvláště bylo tu hleděno k tomu, aby pohánějící nevzal škody na cti v případě, že by pachatel mezitím zemřel. Stalo-li se tak, pak ovšem rovněž musel soud usnesením opatřiti pohánějícího na cti a jeho bezúhonnost musela býti konstatována.¹⁰⁰⁾

Zemřel-li pohánějící dříve než urážka na cti byla projednána, pak pravidelně na cti opatřován nebyl, ač konstatováno to také mohlo býti.¹⁰¹⁾

Pokud jde o otázku, jak jest urážka na cti trestána, jest lišiti dobu starší a dobu novější. Hranicí mezi nimi je konec 15. století. Dobu do konce patnáctého století charakterisuje nále z r. 1485, vtělený ve Vladislavské zemské zřízení: „jakož mnozí lidé v tomto království nalézají se, že z lehkých příčin svádíce se, jedni druhé vysoce zhanějí a na čest sahají, a ten, kdož jest zhaněn, nevyvede-li se, hanbu trpí, pakli se vyvede, ten, kdož jest haněl pokuty žádné nenese . . .“¹⁰²⁾

Pro starší dobu se vytýkal jen zvláštní případ, nazve-li kdo koho „chlapem“ a nařkne-li ho tudíž chlapstvím. Vyvede-li se pohánějící, má sám provésti trest na pachateli tím, že ho před úřadem nazve lhářem.¹⁰³⁾ Tím ho sám pohaní a má ovšem nárok poháněti pachatele o náhradu procesních nákladů. O tom jsme se již zmínili nahoře.

Tato nejistota, pokud jde o trest za urážku na cti, byla odstraněna v Čechách uvedeným nálezem z r. 1485, který stal se základem i pro další úpravu trestu urážky na cti. Bylo zde ustanoveno: „ktožby koli po dnešní den koho zhaněl na jeho cti a toho nedovedl, takový aby napřed seděl dvě neděli u věži, a potom aby zhaněného odprosil pro buoh a pro matku boží, aby mu

⁹⁴⁾ Ač. XI., č. 519, č. 1008 (1500). Ač. XII., 538, č. 1176 (1502).

⁹⁵⁾ Ač. XXXII., 362, č. 4136 (1522).

⁹⁶⁾ Ač. XIX., 614 (1502): O nářek cti ktož by jsa pohnán i nestál: při tom jest opatření původu na jeho cti. Ač. XI., 545, č. 1049 (1501).

⁹⁷⁾ Žerotín, Zápisy, II., 48.

⁹⁸⁾ Ač. XII., 539, č. 1179 (1502).

⁹⁹⁾ Ač. XIX. 54, č. 2096 (1503).

¹⁰⁰⁾ Žerotín, Zápisy, I., 205.

¹⁰¹⁾ Žerotín, Zápisy, I., 77.

¹⁰²⁾ Z. zř. VI. čl. 440 (1485).

¹⁰³⁾ C. j. b., II., 2, 60, cf. Z. zř. VI. č. 45, 1549 E 31.

to odpustil, a že mu svú řečí křivdu učinil“.¹⁰⁴⁾ V dalších zemských zřízeních bylo odprošení přesně formulováno.¹⁰⁵⁾

Na Moravě nebyl výměr trestu tak určitý, nýbrž hejtman s osobami k sobě přibranými ze stavů mohl podle svého uvážení nalézáti trest těžší nebo lehčí.¹⁰⁶⁾ Příčinou toho bylo také zvláštní odchylné řízení o urážce na cti na Moravě. Ani zemská zřízení moravská neustanovila tu nic nového, nýbrž ponechala předpisy předcházející. Teprve Obnovené zřízení moravské recipovalo předpisy českých zemských zřízení.

Když byl odlišen náрек cti a hanlivá slova v zemských zřízeních českých, pak stanoven byl trest i na hanlivá slova zvlášť. Pohánějící má býti na cti opatřen v případě, že se mu důkaz zdařil, a pohnaný má zaplatiti kromě škod útratních a nákladních ještě pokutu dvaceti kop grošů, která náleží pohánějícímu. Nezdaří-li se důkaz pohánějícímu a pohnaný dokázal, že urážky slovy hanlivými se nedopustil, pak pohánějící sám má zaplatiti náhradu škody, která vznikla pohnanému z pŕuhonu.¹⁰⁷⁾

Jiný trest jest uložen na urážku osob veřejných a úředních, jak jsme na to nahoře upozornili. Zde ustanoven jest trest smrti, ztráta hrdla. Zvlášť vytyká se tu urážka soudců a úředníků zemských¹⁰⁸⁾ a ovšem i krále.

Soud se musel ještě také v případě odsouzení pachatelově usnésti, že pronesená urážka nemá býti na škodu cti pohánějícího „nyní ani na budoucí časy věčné“. Toto konstatování vyskytá se v rozsudcích uvedeného druhu pravidelně¹⁰⁹⁾ a jest úředním očištěním pohaněného a na cti poškozeného. Tuto skutečnost jsme také již zdůraznili a upozornili na to, že spor o urážku na cti směřoval především k tomuto očištění.

Někdy mohl spor skončiti také smírně.

Prohlásil-li pohnaný před soudem, že nenařekl a nenaříká pohánějícího, že ho nemá vůbec z čeho naříkati a že ho má za dobrého člověka, pak mohl se tímto prohlášením pohánějící spokojiti a pohnaný pak nebyl mu ani škodami zavázán.¹¹⁰⁾

Poháněti o náрек cti před soud bylo velmi nebezpečno. Nejen že byly

¹⁰⁴⁾ Z. zř. VI. čl. 440, 1530 čl. 34.

¹⁰⁵⁾ Z. zř. 1549 E 27, 1564 K 19. Příklady odprošení Ač. IX., 522, č. 709, X., 447, XIII., 37, č. 1266.

¹⁰⁶⁾ Na př. Žerotín, Zápisy, I., 55, srov. eod. I. 22.

¹⁰⁷⁾ Z. zř. 1530 čl. 34; 1549 E 27; 1564 K 19; O. Zř. z. V., IV., zvýšilo peněžitý trest na 50 kop grošů.

¹⁰⁸⁾ Z. zř. VI. čl. 435, 1549 H 35, Ač. XIX., 506.

¹⁰⁹⁾ Na př. R. U., f. 238 v.

¹¹⁰⁾ Ač. XIX., 614, 615 (1530); Ač. XIII., 8, č. 1220 (1503): „Poněvadž jest to on Tetauer pověděl před JMstí pány, že jest na ni na Annu nic nepravil a nepraví, a ona jest to od něho přijala . . .“

připuštěny důkazy na obou stranách, ale také proto, že v tom případě, ne-
odprosil-li pohnaný stranu pohánějící, i pak pohánějící trpěl hanbu.¹¹¹⁾
Proto strany velmi hojně používaly ve sporech o čest rozhodčích. V rozhod-
nutí jejich se pak konstatovalo, že vzájemného porušení cti není a že žádná
ze stran nemá trpěti újmy na cti. Ubrmani předepisují sami také formu
odprošení.¹¹²⁾

Výpovědi rozhodčích mohlo býti použito i když již spor byl vznesen na
soud.¹¹³⁾

¹¹¹⁾ Winter, Kulturní obraz, II., 819.

¹¹²⁾ Ač. XXXII., 371, č. 4148 (1522). Příklad smlouvy ubrmanské a příklad odprošení, Rtt.,
I. 254, č. 22.

¹¹³⁾ Ač. XIII., 15, č. 1232.